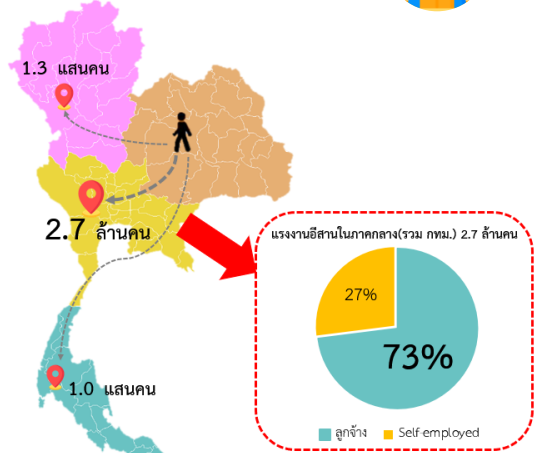

ก่อนเกิด COVID-19 โครงสร้างการเคลื่อนย้ายแรงงานอีสานมีมากน้อยแค่ไหน ? และประกอบอาชีพอะไร ?

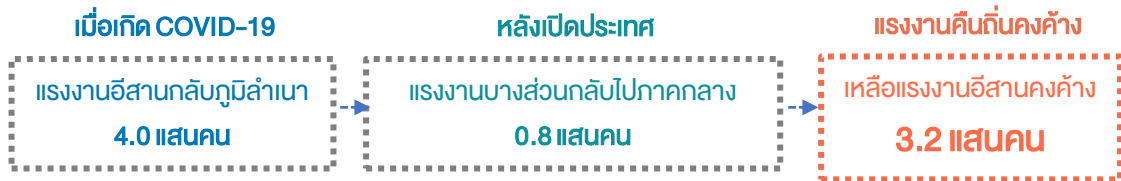
โครงสร้างการเคลื่อนย้ายแรงงานเดิม ณ สิ้นปี 2563

- ตั้งแต่อดีต วิถีชีวิตของคนอีสานมีความเชื่อมโยงกับภาคเกษตรกรรม ที่มีรายได้ไม่แน่นอน
- แรงงานอีสานจึงเคลื่อนย้ายไปทำงานนอกภูมิภาคประมาณ 3 ล้านคน ส่วนใหญ่ทำงานในภาคกลาง ประมาณ 2.7 ล้านคน (โดยอยู่กรุงเทพฯ 1.2 ล้านคน) ที่เป็นกลุ่มลูกจ้างในภาคผลิต บริการและก่อสร้าง
- ขณะที่แรงงานอีสานอยู่ในภาคเหนือและภาคใต้มีเพียง 1.3 แสนคน และ 1.0 แสนคน ตามลำดับ
- ต่างจาก แรงงานในภาคอีสานประมาณ 9.5 ล้านคน ส่วนใหญ่เป็นกลุ่ม Self-employed ถึงร้อยละ 70

การแพร่ระบาดของ COVID-19 ที่ผ่านมา คาดว่า
แรงงานอีสานคืนถิ่นมาจากกลุ่มลูกจ้างในภาคกลาง เป็นสำคัญ

หลังเกิด COVID-19 เห็นการเคลื่อนย้ายแรงงานอีสานอย่างไร^{1/} ?

- เมื่อเกิด COVID-19 : แรงงานอีสานกลับภูมิลำเนาต่อเนื่อง คาดว่าเป็นประชากรอีสานคืนถิ่น 6.5 แสนคน คิดเป็นแรงงานประมาณ 4 แสนคน
- หลังเปิดประเทศ : แรงงานคืนถิ่นเคลื่อนย้ายกลับบางส่วน หลังเปิดประเทศ แรงงานอีสาน 1.7 แสนคน ส่วนใหญ่เคลื่อนย้ายออกจากภาคเกษตรเป็นแรงงานนอกภาคเกษตร 0.9 แสนคน และเคลื่อนย้ายกลับภาคกลาง 0.8 แสนคน เหลือแรงงานอีสานคืนถิ่นอีก 3.2 แสนคน หรือ ร้อยละ 80 ของแรงงานคืนถิ่น

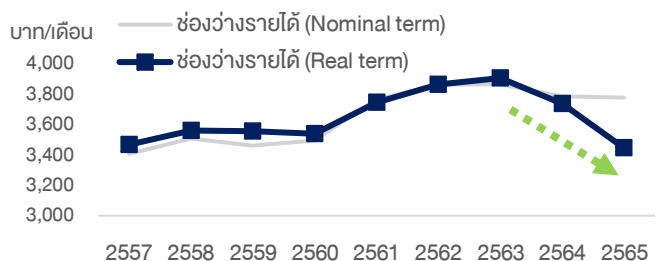
5 แรงดึงที่ทำให้แรงงานอีสานคืนถิ่นจำนวน 3.2 แสนคน ยังไม่กลับไปแหล่งงานเดิม

1. แรงจูงใจด้านรายได้ยังไม่เพียงพอ

จากช่องว่างรายได้ที่แท้จริงระหว่างแรงงานภาคกลาง (รวม กทม.) และอีสานมีแนวโน้มลดลง ส่วนหนึ่งจากรายได้ในอีสานที่สูงขึ้นและค่าครองชีพในภาคกลางที่สูงขึ้นมากกว่าเดิม

ภาพที่ 1. ช่องว่างรายได้ลูกจ้างนอกภาคเกษตร ระหว่างภาคกลาง-อีสาน

ที่มา: แบบสำรวจภาวะการมีงานทำของประชากร สำนักงานสถิติแห่งชาติ และข้อมูลจากกระทรวงพาณิชย์ คำนวณโดย ธปท.

1/ ประมาณการจากแบบสำรวจภาวะการมีงานทำของประชากร สำนักงานสถิติแห่งชาติ และข้อมูลจากกรมควบคุมโรค คำนวณโดย ธปท.

5 แรงดึงที่ทำให้แรงงานอีสานคืนถิ่นจำนวน 3.2 แสนคนยังไม่กลับไปแหล่งงานเดิม (ต่อ)

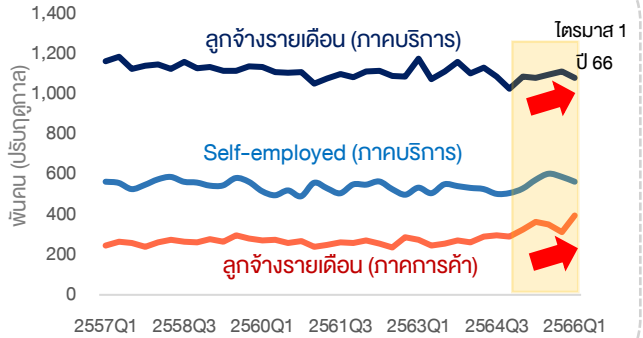

2. แรงงานมีความมั่นคงทางรายได้เพิ่มขึ้น

แรงงานอีสานคืนถิ่นมีความมั่นคงทางรายได้เพิ่มขึ้น

จากการจ้างงานประจำมากขึ้น ตามกิจกรรมทางเศรษฐกิจของภาคอีสานที่ปรับตัวดีขึ้น และการกลับมาต่อ ยอดการทำเกษตรของเด็กรุ่นใหม่

ภาพที่ 2 ผู้มีงานทำภาคบริการ และการค้า ในอีสาน

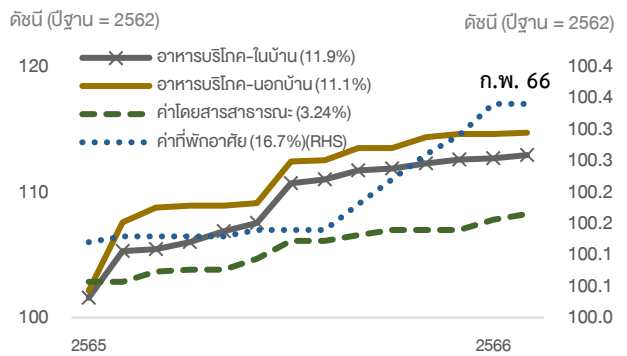
ที่มา: แบบสำรวจภาวะการมีงานทำของประชากร สำนักงานสถิติแห่งชาติ คำนวณโดย สปท.

3. ต้นทุนการย้ายกลับสูงขึ้น

ต้นทุนการย้ายกลับสูงขึ้น (Cost of mobility) สะท้อนจากดัชนีราคาผู้บริโภคพื้นฐานของ กทม. และปริมณฑล โดยเฉพาะหมวดค่าที่พักอาศัย ค่าอาหารบริโภคภายในและนอกบ้าน และ ค่าโดยสารสาธารณะ ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายหลักของผู้ที่จะย้ายถิ่นเข้าไปและมีแนวโน้มสูงขึ้นต่อเนื่อง

ภาพที่ 3 ดัชนีราคาผู้บริโภคพื้นฐานใน กทม. และปริมณฑล

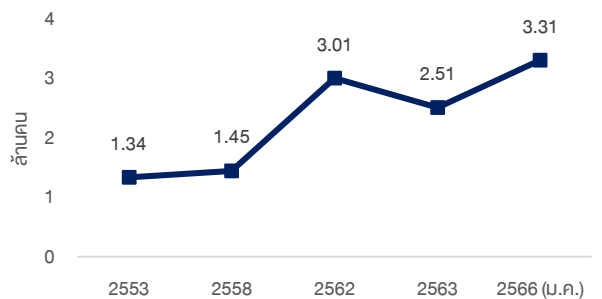
หมายเหตุ: () คือ น้ำหนักของเงินเพื่อพื้นฐานแต่ละด้าน เทียบกับเงินเพื่อทั่วไป
ที่มา : กระทรวงพาณิชย์, คำนวณโดย สปท.

4. แรงงานบางส่วนถูกแทนด้วยแรงงานต่างด้าว

แรงงานไทยบางส่วนถูกทดแทนด้วยแรงงานต่างด้าว โดยเฉพาะในกลุ่มทักษะต่ำ (Unskilled) เช่น ในภาคก่อสร้าง เกษตรและปศุสัตว์ ค่าจ้างที่ต่ำกว่า เพราะภาคธุรกิจยังเปราะบาง สะท้อนจากจำนวนแรงงานต่างด้าวที่เพิ่มขึ้นมากกว่าช่วงก่อนการแพร่ระบาดของ COVID-19

ภาพที่ 4 สถิติแรงงานต่างด้าว (ล้านคน)

ที่มา : สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กระทรวงแรงงาน, คำนวณโดย สปท.

5. แรงจูงใจด้านอื่นๆ

จากการได้กลับมาอยู่กับครอบครัว ความสบายใจ สุขภาพที่ดีขึ้น และใช้ทักษะเดิมที่มีต่อยอดงานในท้องถิ่น เป็นอีกหนึ่งแรงดึงสำคัญที่ทำให้แรงงานยังไม่กลับไปทำงานยังแหล่งงานเดิม

ที่มา : จากการสัมภาษณ์แรงงานกลับถิ่นในพื้นที่

ประเด็นที่ได้จากการสำรวจเชิงพื้นที่ ที่สะท้อนแรงดึงดูดกลุ่มแรงงานอีสานคืนถิ่น

“แรงงานอีสานคืนถิ่นที่เลือกใช้ชีวิตในบ้านเกิด เนื่องจากมีโอกาสใหม่จากอาชีพใหม่และต่อยอดอาชีพเดิม ซึ่งทำให้แรงงานยังมีรายได้เพียงพอต่อการยังชีพและมีความสุขจากการกลับมาอยู่กับครอบครัว”

1. โอกาสใหม่จากอาชีพใหม่ในท้องถิ่น ส่วนใหญ่เป็นแรงงานคืนถิ่นที่มีทักษะด้านเทคโนโลยี การใช้ Digital Marketing ผ่านช่องทางออนไลน์ต่างๆ ซึ่งเป็นปัจจัยเอื้อต่อการทำธุรกิจภาคบริการ การค้า จากการสัมภาษณ์แรงงานกลุ่มนี้ พบว่า

ธุรกิจภาคบริการ : ร้านอาหารและร้านกาแฟเพิ่มขึ้นจากแรงงานหนุ่มสาวที่มีเงินทุน แม้ในช่วงแรก จะมีรายได้ต่ำกว่ารายได้จากแหล่งงานเดิมในพื้นที่เศรษฐกิจ แต่เพียงพอต่อการยังชีพ คาดว่าจะค่อยๆ เพิ่มขึ้น จากการขยายฐานลูกค้า

1) ธุรกิจกาแฟเปิดเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะแรงงานหนุ่มสาวที่มีเงินทุนนิยมเปิดร้านขนาดเล็ก อาทิ ขอนแก่นมีกาแฟเปิดใหม่กว่า 100 ร้าน หลังช่วงการแพร่ระบาด^{2/} หรือในอุบลฯ จากข้อได้เปรียบด้านใกล้แหล่งผลิตกาแฟที่มีชื่อเสียงฝั่งลาว

2) ธุรกิจร้านอาหารเปิดใหม่ อาทิ ร้านอาหารเปิดใหม่เฉลี่ย 70-80 ร้านต่อเดือนในอุดรฯ ส่วนหนึ่งเป็นผลดีจากการมีธุรกิจขนส่งอาหารรองรับ ซึ่งช่วยลดต้นทุนในการมีหน้าร้าน และต้นทุนแรงงาน โดยเฉพาะผู้ประกอบการรายย่อย

3) ธุรกิจส่งอาหาร จำนวนพนักงานส่งอาหาร (Riders) ในช่วงการแพร่ระบาดของ COVID-19 เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 60 ในพื้นที่จังหวัดอีสานใต้ สร้างรายได้ที่เพียงพอ และสามารถผ่อนชำระรถได้

ธุรกิจภาคการค้า : เติบโตมากขึ้น โดยเฉพาะการขายสินค้าออนไลน์ใน Social Media

1) ธุรกิจขายสินค้าออนไลน์มากขึ้น เช่น รองเท้า เสื้อผ้า และ อาหารเสริม ซึ่งสามารถทำงานที่บ้านได้ เป็นทั้งธุรกิจหลักและธุรกิจเสริม

2) ธุรกิจที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น ธุรกิจคลังเก็บสินค้า เพื่อรองรับการเติบโตของธุรกิจออนไลน์

3) ธุรกิจขนส่งที่เป็นสาขาของกิจการขนาดใหญ่ สอดคล้องกับจำนวนการยื่นขอสินเชื่อที่มากขึ้น

2. โอกาสใหม่จากการต่อยอดอาชีพเดิมในท้องถิ่น ส่วนใหญ่เป็นการต่อยอดจากพื้นฐานเดิมในภาคเกษตรกรรม ต้องการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น แรงงานกลุ่มนี้มีที่ดินหรือเคยทำการเกษตรมาก่อน บางส่วนนำเทคโนโลยีทางการเกษตรมาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ลดต้นทุนการผลิตเกษตรเดิม และพัฒนาแปรรูปสินค้า ซึ่งช่วยสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่นด้วย

ธุรกิจภาคเกษตร : เกษตรกรรุ่นใหม่ต่อยอดการทำเกษตรของครอบครัว

จากการที่เกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีความรู้ ความสามารถด้านเทคโนโลยีและระบบเดิมที่มีอยู่แล้ว กลับมาต่อยอดการทำเกษตรแบบเดิม ซึ่งช่วยยกระดับการผลิตและลดค่าใช้จ่ายในครอบครัว

ตัวอย่างเช่น

1) การปลูกผักในโรงเรือน สามารถสร้างรายได้หมุนเวียนให้ครัวเรือนนอกฤดูเพาะปลูกและกลายเป็นรายได้หลักให้กับบางครัวเรือน

2) การต่อยอดธุรกิจเลี้ยงสัตว์ โดยการปลูกหญ้าเนเปียร์ โดยแบ่งพื้นที่จากเดิมที่เลี้ยงสัตว์อย่างเดียว เพื่อลดต้นทุนอาหารสัตว์ และสร้างรายได้เพิ่มจากการขายให้แก่เกษตรกรรายอื่น และ การเลี้ยงไส้เดือนโดยใช้มูลสัตว์สร้างรายได้เพิ่มตามเทรนด์ใหม่ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

3) การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์เกษตร เช่น แป้งกล้วยน้ำว้าขงต้ม ที่ช่วยสร้างรายได้ให้เกษตรกรในจังหวัดมหาสารคาม และแก้ไขปัญหาราคาพืชผลตกต่ำ ปัจจุบันสามารถสร้างแบรนด์สินค้าจากกล้วยเป็นของตัวเองสู่การกระจายรายได้ แก่คนในชุมชนได้^{3/}

ในระยะสั้น แรงงานอีสานยังเลือกทำงานในท้องถิ่น ประเด็นสำคัญที่ยังต้องติดตามต่อไป คือ

โครงสร้างของตลาดแรงงานเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ยั่งยืนแค่ไหน

และสร้างโอกาสแก่ธุรกิจอีสานได้มากเพียงใด